

Saako yhdellä palkalla riittävän turvan köyhyyttä vastaan?¹

Euroopassa on siirrytty laajalti ns. mieselättäjämallista molempien puolisoiden työssä käyntiin. Onko tästä tullut köyhyyden välttämiseksi yhä tärkeämpää?

Ilpo Airio
Tutkija
Turun yliopisto
iltaai@utu.fi

Työn tekemisen mallit ovat EU-maissa kokeneet melkoisen muodonmuutoksen vuosikymmenten aikana. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina vallitsi pitkään täystyöllisyys. Täystyöllisyyskonsepti tosin rajoittui käsittämään vain ns. mieselättäjämallin, jos-

¹ Kiitän kommentteista professori Veli-Matti Ritakalliota, yliassistentti Susan Kuivalaista ja tutkija Mikko Niemelää.

Ipo Airio tekee väitöskirjaa työssä käyvien köyhyydestä kansainvälisesti vertailevasta näkökulmasta.

sa mies kävi töissä ja nainen hoiti kotia. Miehen palkka ei ollut varsinaisesti henkilökohtainen vaan ns. perhepalkka. Valtiolla, työnantajilla ja työntekijöillä oli konsensus, että palkalla piti elättää koko perhe, mikä näkyi palkan suuruudessa. Tämä periaate oli voimassa erityisesti Keski-Euroopassa. (Esping-Andersen 1996, 75.)

Mieselättäjämallista on tullut yhä harvinaisempi, sillä naisten työssä käynti on lisääntynyt kaikkialla. Sen seurauksena molempien puolisoitten työssä käymisestä on tullut hyvin yleistä (OECD 2001, 135). Nykyään täystyöllisyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa kaikki työikäiset ja -kykyiset henkilöt ovat töissä. Julkiset hoivapalvelut ovat mahdollistaneet naisten työhön menon, ja samalla ne ovat luoneet naistyöpaikkoja erityisesti Pohjoismaissa. Nykyään kaikissa EU-maissa julkisen ja yksityisen hoivavastuun tasapaino on uudelleen muokkauksen kohteena. Miehet ja naiset edellyttävät – ja heiltä edellytetään – osallistumista palkkatyöhön (Lewis 1992).

Myös työmarkkinoiden muutoksella, joka näkyy työelämän epävakautumisena (määräaikaisuus, osa-aikaisuus ja työttömyys), sen joustoina ja palk-

kahajonnan lisääntymisenä, on ollut oma merkityksensä kahden ansaitsijan mallin yleistymiselle. Nykyään pariskunnilla ei välttämättä ole varaa elää vain toisen palkan varassa, vaan molempien osallistuminen työmarkkinoille saattaa olla kotitalouden toimeentulon kannalta välttämätöntä.

Artikkelissa tarkastellaan tätä kysymystä tutkimalla EU15-maissa tapahtunutta kehitystä vuosina 1996–2001. Riittääkö yksi palkka turvaamaan köyhyydeltä vai tarvitaanko molempien osallistumista?

Vertailtavina ovat kotitaloudet, joissa *molemmat ovat töissä* ja ainakin toinen kokopäiväisesti sekä kotitaloudet, joissa *vain toinen on töissä* kokopäiväisesti.

Uhkaako köyhyys työssä käyviä?

Käsite ”työtä tekevä köyhä” on viime vuosina tullut esiin eurooppalaisessa keskustelussa (Peña Casas ja Latta

2004, 3). Yhdysvalloissa työssä käyvien köyhyys on ollut vuosikymmeniä huomion kohteena ja sitä on tutkittu paljon (esim. Bane ja Ellwood 1991; Klein ja Rones 1989). Työtä tekevien köyhyyden vähäisyyttä Euroopassa on selitetty erilaisilla työmarkkinastrategioilla (esim. Krugman 1994). Yhdysvalloissa työmarkkinoiden joustoja on harjoitettu melko vapaasti, mikä on mahdollistanut sen, että työttömyys on pysynyt matalalla tasolla ja matalan tuottavuuden työpaikkoja on ollut tarjolla. Vastaavasti Euroopassa 1970-luvun öljykriisien jälkeen työttömyys lisääntyi suhdanteiden heikentymisen seurauksena. Korkea työttömyys on ollut 1980-luvun alusta lähtien monien EU-maiden ongelma. Viime vuosikymmenen alun laman jälkeen suurtyöttömyys tuli tutuksi myös Pohjoismaissa. Köyhä työikäinen väestö onkin Euroopassa koostunut pääosin työttömistä.

Euroopan unionissa työtä tekevien köyhyys on noteerattu erääksi merkittävimmistä uhkakuvista sosiaaliselle inklusiolle (Council of the European Union 2004). Kysymys, onko yhden ansaitsijan malli riittävä turva köyhyyttä vastaan, on olennainen osa keskustelussa työssä käyvien köyhyydestä. Työsuhteiden määräaikaistuminen ja työaikojen sekä palkkojen joustaminen ovat murentaneet pohjaa yhden ansaitsijan mallilta. Pitkistä kokopäiväisistä työsuhteista saman työnantajan palveluksessa on tullut harvinaisempia. Työmarkkinoista on tullut epävarmempia, ja ehkä sen takia pariskuntien molempien puolisoitten työssä käynnissä on kyse näiden epävarmuuksien minimoimisesta.

On mahdollista, että sotien jälkeisiltä vuosilta on jäänyt väärä kuva siitä, kuinka kotitalous voi tulla toimeen yhdelläkin palkalla. Kahden ansaitsijan mallista on voinut tulla uusi työssä käynnin normi, jolloin esimerkiksi elin-

Elinkustannukset ja palkat ovat saattaneet sopeutua siihen, että molemmat puoliset käyvät töissä.

kustannukset ja palkkaus ovat sopeuneet siihen, että molemmat puoliset käyvät töissä. Näin yhden ansaitsijan kotitalouksien köyhyysriski tulisi kasvamaan. Ja jos kotitalous jää köyhyysrajan alapuolelle siitä huolimatta, että joku sen jäsenistä käy töissä, niin voimme puhua tällaisen kotitalouden kohdalla työtätekevien köyhien ongelmas- ta.

Aineisto ja metodologiset rajaukset

Tutkimuksen aineistona käytetään European Community Household Panel -aineistoa (ECHP). Se on Euroopan Unionin maiden yhteinen elinolotutkimus, joka sisältää vertailukelpoista aineistoa noin 60 000 kotitaloudesta ja 130 000 henkilöstä EU15-maista.²

Tämän artikkelin köyhyysmittarina käytetään *suhteellista tulometodia*, joka on yleisin kansainvälisissä köyhyysvertailuissa käytetty mittari. Suhteellisen tulometodin kohdalla köyhiksi luokittelevat ne kotitaloudet, joiden käytettävissä olevat tulot jäävät alle määritellyn köyhyysrajan. Tässä tutkimuksessa käytetään Eurostatin (2003a) suosittelemaa käytäntöä, jossa köyhyysraja on 60 prosenttia väestön käytettävissä olevista mediaanituloista ja kotitalouden ekvivalenssiskaalana käytetään niin sanottua modifioitua OECD:n skaalaa³ (Atkinson et al. 2002, 98–101).

² ECHP on paneeliaineisto, eli samat henkilöt ja kotitaloudet ovat mukana jokaisessa tutkimusaallossa. Aineiston keruu aloitettiin vuonna 1994. Mukana olivat tuolloin kaikki silloiset 12 jäsenmaata. Itävalta tuli mukaan vuonna 1995, Suomi vuonna 1996 ja Ruotsi vuonna 1997. Aineiston keruu lopetettiin vuonna 2001. Lopullisessa aineistossa on kahdeksan tutkimusaaltoa (Eurostat 2003b). Ks. tarkemmin esim. Härkönen (2004).

³ Modifioidussa OECD:n skaalassa kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa painon 1 ja sen kaikki muut jäsenet kukin painon 0,5 paitsi alle 14-vuotiaat lapset, joille annetaan paino 0,3. Tätä skaalaa käytetään laskettaessa ekvivalenttia kotitalouskohtaista tuloa.

Työssä käynnin kriteereinä käytetään Eurostatin määritelmän mukaisesti sitä, että henkilön tulee tehdä vähintään 15 työtuntia viikossa ja sitä, että pääasiallisen itse arvioidun aktiviteetin tutkimusta edeltävänä vuonna pitää olla ”töissä” (Marlier ja Pontheux 2000; Peña Casas ja Latta 2004, 7). Kokopäivätyön tekemisen kriteerinä on vähintään 30 työtuntia viikossa.

Tutkimusaineisto on rajattu siten, että analyyseissa on mukana vain ne kahden aikuisen kotitaloudet, joissa vähintään toinen on kokopäiväisesti töissä. Kaikki yhden aikuisen kotitaloudet ja ne pariskunnat, joissa ei ole kokopäivätyön tekijöitä, on rajattu pois. Tämä on syytä huomioda tuloksia tulkittaessa.⁴ Puhuttaessa kaikista kotitalouksista tai kokonaisköyhyysasteesta tarkoitetaan rajattua tutkimusjoukkoa eikä koko väestöä.

⁴ Tässä lehdessä julkaistavassa Mia Lattan artikkelissa tarkastellaan kaikkia kotitalouksia, ml. yksin asuvia, minkä vuoksi sen luvut poikkeavat tässä artikkelissa esitetystä.

Taulukko 1.

Työssä käyvien pariskuntien köyhyysasteet (%) EU15-maissa vuosina 1996 ja 2001.

	Tuloköyhyys 1996			Tuloköyhyys 2001		
	Molemmat töissä	Vain toinen töissä	Yhteensä	Molemmat töissä	Vain toinen töissä	Yhteensä
Saksa	1,4	10,7	6,6	2	8,1	5,2
Tanska	1,5	5,2	2,5	0,5	10,9	2,8
Hollanti	4,1	10,5	8	4,3	12,6	8,4
Belgia	3	11,6	6,9	1	6,9	3,1
Luxemburg	2,2	12,4	10,2	6,9	18,1	14
Ranska	1,3	18,6	9	3,1	18,2	9,6
Iso-Britannia	2,8	9,8	5,9	2,7	8,1	4,9
Irlanti	1,7	9	6,6	0,6	11,9	7,3
Italia	3	27,5	18,3	4,6	28,1	18,3
Kreikka	4,5	22,8	17,7	3,9	20,5	14,5
Espanja	5,8	16,2	13,4	6,5	17	13,7
Portugali	10,2	22,6	15,9	11,6	24,6	16,5
Itävalta	5,1	17,3	10,7	4,1	11,6	7,5
Suomi	2,3	2,6	2,4	2,1	4,8	3,1
Ruotsi ¹	3,1	5	3,5	2,9	9,9	4,4
EU	3,9	16,5	10,8	4,5	16,8	10,5

¹ Ruotsin kohdalla tarkasteluajankohdat olivat vuodet 1997 ja 2001.

Lähde: ECHP.

Köyhyys yhden ja kahden ansaitsijan kotitalouksissa

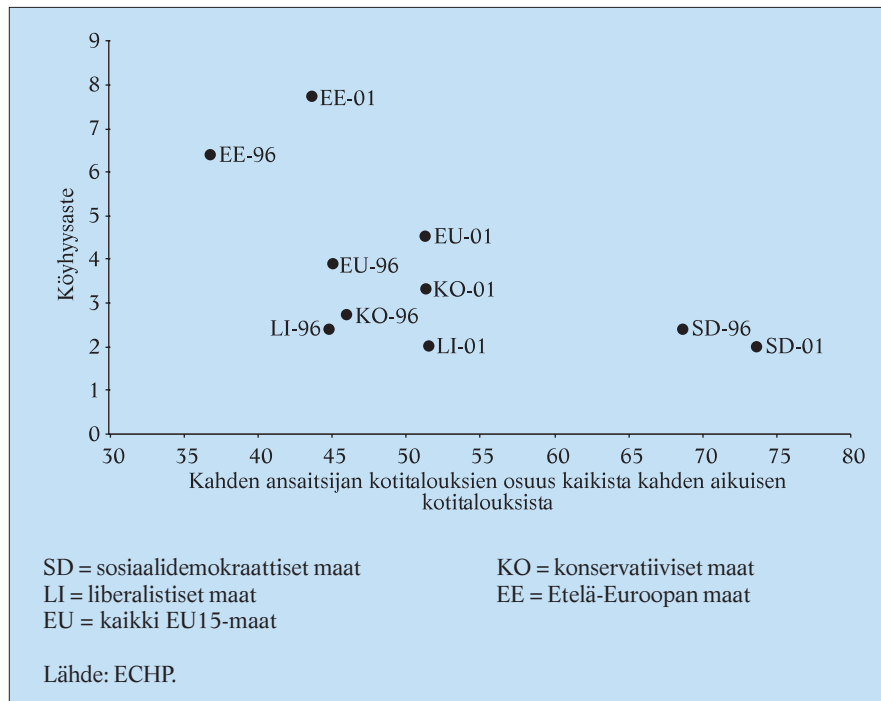
Ensimmäiseksi tarkastellaan yleiskuvaa tuloköyhyydestä yhden ja kahden ansaitsijan kotitalouksissa. Kahden ansaitsijan malli⁵ vaikuttaa olevan selvästi parempi turva köyhyyttä vastaan. Vuonna 1996 EU15-maissa keskimääräinen köyhyysaste oli noin 4 prosenttia kotitalouksissa, joissa molemmat olivat töissä. Vuonna 2001 köyhyysaste nousi 4,5 prosenttiin. Yhden ansaitsijan kotitalouksissa köyhyys oli hieman alle 17 prosenttia molempina tarkasteluajankohtina, toisin sanoen joka kuudes yhden ansaitsijan kotitalous oli köyhä. Maakohtainen varianssi köyhyysasteiden välillä oli tosin hyvin suuri.

Vaikka niin yhden kuin kahden ansaitsijan kotitalouksissa köyhyysasteet olivat EU15-maissa lisääntyneet, kokonaisköyhyysaste oli hieman laskenut (10,8 prosentista 10,5 prosenttiin).

⁵ Toinen puolisoista on töissä kokopäiväisesti ja toinen joko kokopäiväisesti tai osa-aikaisesti.

Kuvio 1.

Kahden ansaitsijan kotitalouksien suhteellisen osuuden ja köyhyyden muutos vuodesta 1996 vuoteen 2001.

Tähän selitys löytyy työssä käymisessä tapahtuneesta muutoksesta. Vuonna 1996 45 prosentissa tarkasteltavista kotitalouksista molemmat puoliset olivat töissä. Vuonna 2001 näiden kotitalouksien osuus oli 51 prosenttia. Yhä useampi kotitalous kuului matalan köyhyyseriskin kahden ansaitsijan malliin, jolloin huolimatta siitä, että köyhyyseriski oli kasvanut sekä yhden että kahden ansaitsijan kotitalouksissa, kokonaisköyhyys oli laskenut. Jos vuonna 2001 kahden ansaitsijan kotitalouksia olisi ollut edelleen suhteellisesti yhtä paljon kuin vuonna 1996 (45 %), niin kokonaisköyhyyssaste olisi ollut 11,5 prosenttia.

Kuviossa 1 EU15-maat on ryhmitelty Gösta Esping-Andersenin (1990) hyvinvointivaltiotyyppologiaa mukaillen. Esping-Andersen erotti kolme ryhmää, sosiaalidemokraattisen (Suomi, Ruotsi ja Tanska), konservatiivisen (Saksa, Hollanti, Belgia, Luxemburg, Ranska ja Itävalta) ja liberalistisen (Iso-Britannia ja Irlanti). Jotkut tutkijat (esim. Leibfried 1993, Ferrera 1996) ovat

esittäneet Etelä-Euroopan maiden erottamista omaksi ryhmäkseen. Neljänneksi ryhmäksi onkin koottu Ete-

lä-Eurooppa (Italia, Kreikka, Espanja ja Portugali). Kaikissa ryhmissä kahden ansaitsijan malli oli yleistynyt. Sitä vastoin kahden ansaitsijan kotitalouksien köyhyys oli laskenut sosiaalidemokraattisessa ja liberalistisessa ryhmässä, kun taas konservatiivisissa ja Etelä-Euroopan maissa näiden köyhyys oli lisääntynyt.

On vaikea sanoa, missä määrin kahden ansaitsijan kotitalouksien määrän kasvu johtuu kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta muutoksesta, jonka seurauksena naisten työssä käynnin esteitä – olivatpa ne sitten asenteellisia tai käytännöllisiä – on purettu. Kyse voi olla myös jossain määrin työmarkkinoiden muutoksien myötä lisääntyneiden riskien minimoimisesta. Jälkimmäistä voidaan tarkastella tutkimalla, miten kotitaloudet tulevat toimeen, jos tuloihin lasketaan mukaan vain niin sanotut tuotannontekijätulot (palkka ja yrittäjätulot sekä erilaiset pääomatulot).

Taulukossa 2 on esitetty köyhyyssasteet yhden ja kahden ansaitsijan kotitalouksissa sekä näiden kotitalouksien kokonaisköyhyyssaste vuosina 1996 ja 2001, kun vain tuotannontekijätulot on

Ilpo Airion mielestä pelkkä yhden henkilön palkka ei ole kovin hyvä turva köyhyyttä vastaan EU-maiden pariskuntien kohdalla.

Taulukko 2.

Työssä käyvien pariskuntien köyhyysasteet (%) EU15-maissa vuosina 1996 ja 2001, vain tuotannotekijätulot huomioitu.

	Tuloköyhyys 1996			Tuloköyhyys 2001		
	Molemmat töissä	Vain toinen töissä	Yhteensä	Molemmat töissä	Vain toinen töissä	Yhteensä
Saksa	3,7	20,4	13,1	5,3	22,9	14,7
Tanska	5,2	25,7	10,9	1,7	22	6,2
Hollanti	6,2	20,3	14,8	6,7	22,3	14,4
Belgia	4,6	30,6	16,2	3,9	21,4	10,2
Luxemburg	11,4	25,6	22,6	17,9	29,9	25,5
Ranska	4,8	41,4	21	5,8	36,6	19
Iso-Britannia	3,6	16,1	9,1	4,6	17,5	10
Irlanti	2,2	16,6	11,8	1,3	21,2	13
Italia	3,3	32,3	21,4	5,4	33,6	21,9
Kreikka	6,1	28,3	22,1	5,5	25,9	18,6
Espanja	7,9	23,4	19,2	9	21,3	17,3
Portugali	12,9	32	21,6	15,3	38,3	24
Itävalta	12,8	34,6	22,8	9,8	31,9	20
Suomi	6,3	40,5	19,8	5,3	48,4	20,7
Ruotsi ¹	10	44	17,7	10,4	47,2	18,7
EU	6,9	27,6	18,3	7,7	28,4	17,8

¹ Ruotsin kohdalla tarkasteluajankohdat ovat vuodet 1997 ja 2001.

Lähde: ECHP

huomioitu. Yleiskuva EU15-maista on sama kuin kaikki tulot huomioon otettaessa: köyhyysriski oli lisääntynyt molemmilla ryhmillä, mutta koska kahden ansaitsijan kotitalouksia oli vuonna 2001 suhteellisesti enemmän kuin 1996, niin kokonaisköyhyys oli laskenut. Yhden ansaitsijan kotitalouksien kohdalla pelkät palkkatulot eivät olleet kovin hyvä turva köyhyydeltä. Sen sijaan kahden ansaitsijan kotitaloudet olivat jo ennen sosiaalisia tulonsiirtoja (eläkkeet, työttömyyskorvaukset, asumistuki ym.) melko hyvin turvassa köyhyydeltä.

Sosiaalisten tulonsiirtojen merkitys kotitalouksien tulonmuodostuksessa käy hyvin ilmi yhden ansaitsijan kotitalouksissa. Näiden kotitalouksien köyhyysaste oli noin 28 prosenttia. Huomionarvoista on Suomen ja Ruotsin hyvin korkeat köyhyysasteet ennen tulonsiirtoja. Vuonna 2001 noin joka toinen yhden ansaitsijan kotitalous olisi ollut köyhä Suomessa ja Ruotsissa, jos kotitalouksien ainoa tulonlähde olisi

ollut työssä käyvän palkkatulot. Sosiaaliset tulonsiirrot nostivat hyvin suuren osan kotitalouksista köyhyysrajan yläpuolelle. Suomessa yhden ansaitsijan kotitalouksien köyhyysaste oli käytettävissä olevilla tuloilla noin 5 prosenttia ja Ruotsissa noin 10 prosenttia. Yhden henkilön palkka ei todellakaan vaikuta olevan mitoitettu turvaamaan sellaisenaan toimeentuloa kovin suurelle kotitaloudelle.

Keskustelu

Vaikka tässä tarkasteltu ajanjakso on suhteellisen lyhyt, niin silti tulokset osoittavat, että yhdellä palkalla on EU15-maissa melko vaikea tulla toimeen. Suomessa yhden ansaitsijan kotitaloudet tulevat melko hyvin toimeen, mutta yleisesti EU15-maissa noin joka kuudes yhden ansaitsijan kotitalous on köyhä. Kahden ansaitsijan kotitalouksista köyhiä on runsaat 4 prosenttia. Kotitalouden toimeentulo on selvästi

turvatumppi, jos molemmat ovat töissä.

Muutos yhden ansaitsijan mallista molempien puolisoiden työssä käyntiin antaa aihetta moniin keskusteluihin. Perhepoliittisesti ajateltuna muutos ei esimerkiksi tue lasten kotihoitoa, vaan lasten hoito tulisi järjestää niin, että molemmat vanhemmat pystyvät tekemään töitä. Tällä voi olla vaikutuksensa syntyvyyteen, jos kotitaloudet joutuvat tekemään valinnan työssä käynnin (ja toimeentulon turvaamisen) ja perheen perustamisen välillä.

Kansantaloudellisesta näkökulmasta huolestuttavaa on, että samalla kun toimeentulo vaatisi pariskuntien kohdalla molempien työssä käyntiä, niin monissa maissa työllisyysaste on kuitenkin hyvin matala. Tämä "alaspäin menevä spiraali" voidaan pysäyttää joko nostamalla työllisyysastetta tai lisäämällä palkkojen ostovoimaa. Ennen kaikkea olisi syytä pohtia, kuinka hyväksyttävää on, että noin joka kymmenes EU15-maiden pariskunnista, joissa ainakin toinen on töissä kokopäiväisesti, eivät tule toimeen käytettävissä olevilla tuloillaan. ■

KIRJALLISUUS

Atkinson, T. & Cantillon, B. & Marlier, E. & Nolan, B. (2002), *Social Indicators: The EU and Social Inclusion*, Oxford: Oxford University Press.

Bane, M.J. & Ellwood, D.T. (1991), *Is American Business Working for the Poor?* Harvard Business Review, September-October 1991, 58–66.

Council of the European Union (2004), *Joint Report by the Commission and the Council on Social Inclusion*, http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/final_joint_inclusion_report_2005_en.pdf

Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, London: Polity Press.

Esping-Andersen, G. (1996), *Welfare States without Work: the Impasse of Labour Shedding and Familialism in Continental European Social Policy*, teoksessa Esping-Andersen, G. (Ed.), *Welfare States in Transition*. National

Adaptations in Global Economies, London: Sage.

Eurostat (2003a), European Social Statistics – Income, Poverty and Social Exclusion: 2nd Report – Data 1994–1997 (PDF), Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities.

Eurostat (2003b), ECHP UDB Manual. European Community Household Panel Longitudinal Users' Data Base. Waves 1 to 8, Survey Years 1994–2001. DOC. PAN 168/2003–12. Luxembourg: Eurostat

Ferrera, M. (1996), The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe, *Journal of European Social Policy*, 6, 17–37.

Härkönen, J. (2003), European Community Household Panel – ECHP. Lyhyt esittely. Turun yliopiston Sosiaali-politiikan laitoksen julkaisu C:9/2003.

Klein, B.W. & Rones, P.L. (1989), A Profile of the Working Poor, *Monthly Labor Review*, October, 3–13.

Krugman, P. (1994), Past and Prospective Causes of High Unemployment. *Economic Review*, Federal Reserve Bank of Kansas City, 79: 4. 23–43.

Leibfried, S. (1993), Towards a European Welfare State? On Integrating Poverty Regimes into the European Community, teoksessa Jones, C. (Ed.), *New Perspectives on the Welfare State in Europe*, London: Routledge.

Lewis, J. (1992), Gender and the Development of Welfare Regimes, *Journal of European Social Policy*, 2, 159–173.

Marlier, E. & Ponthieux, S. (2000), Low-wage Employees in EU Countries, Eurostat Statistics in Focus, Population and Social Conditions, Theme 3–11/2000.

OECD (2001), *Economic Outlook 2001*, Paris: OECD.

Peña Casas, R. & Latta, M. (2004), *Working Poor in the European Union*, Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.